

УДК 316.2+316.37

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/2413-7979/9.2>

В. Шелухін, асист.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

СОЦІОЛОГІЯ ПЕРЕД ВИКЛИКОМ ЕКОНОМІЧНОГО ІМПЕРІАЛІЗМУ

Межі між різноманітними соціально-поведінковими науками зсуваються під впливом "економічного імперіалізму" – теоретичної ситуації, коли типове для економіки пояснення, базоване на калькуляції вигод і витрат, застосовується до неекономічних сфер. Ця ситуація досягла піку, коли Чиказька школа змінила дисциплінарний мейнстрім в економіці. Експансія економічних пояснень у соціології провокує два типи реакцій: з одного боку, творить новий погляд на соціальну реальність з принципом максимізації корисності як підставою. З іншого – підриває дисциплінарну та інтелектуальну ідентичність соціології. Сучасна теорія раціонального вибору є наслідком першої реакції. Друга – більш типова серед соціологів. Розглянуто низку викликів, що зумовлені економічним імперіалізмом у соціології. Найперше, чому економіка випереджає соціологію у поточних дослідженнях? Економічна наука уникла епістемологічного реалізму у 1950–1970-і роки. У випадку економічної теорії, найбільш привілейований принцип – аналітична зручність. Соціологія, натомість, прагне перебудувати теоретичне пояснення на реалістичних підставах. Панівна економіка має зрозуміле теоретичне ядро, базоване на неокласичній парадигмі. Усупереч до більшості написаного у відповідь до поточних дискусій, соціологія не робить схожого поступу. Поліпарадигмальність створює низку складнощів для пояснювальної сили соціологічної теорії. Автор також стверджує, що раціонально орієнтована соціологія, систематично представлена працями Дж. С. Колмена, мала низку принципів рис, які вирізняють її від "економічного підходу" – економічної версії теорії раціонального вибору, розробленої Г. Беккером. Дж. Колмен наполягає на важливості категорії "соціальна структура" у раціонально орієнтованій перспективі. Чи дозволить епістемологічний реалізм соціології створити альтернативу економічному імперіалізму? Ключове питання поточної дискусії далі залишається без відповіді.

Ключові слова: економічний імперіалізм, теорія раціонального вибору, Чиказька економічна школа, епістемологічний реалізм, неінституціоналізм.

На межі XX–XXI ст. спостерігаються значні успіхи економічної теорії в поясненні явищ, які традиційно тяжіли до дослідницького поля соціології. Роботи економістів, присвячені демократизації, соціальній нерівності та розвитку, стають предметом громадського інтересу й нерідко випереджають соціологів у прирості нових знань [див. наприклад, Acemoglu & Robinson, 2006; Аджемоґлу & Робінсон, 2016; Пікетті, 2016; Milanovic, 2012]. Передумови для цього склалися у перші три десятиліття після Другої світової війни завдяки Чиказькій економічній школі та сформованій під її впливом теорії раціонального вибору (ТРВ), яка й склала фундамент експансії економічного пояснення у неекономічній царині. І хоча сьогодні ТРВ не має настільки сильних позицій у соціальних науках, як ще півтора десятиліття тому (наведені вище праці її не репрезентують), однак це не зменшило темпів інтервенції економічно орієнтованого пояснення у соціальних науках.

Мета цієї статті з'ясувати, чому саме економічна наука випередила наприкінці XX ст. соціологію у дослідженні широкого спектру проблем, які з часів дисциплінарної інституціоналізації вважалися "соціологічними". А також, яким чином соціологія реагувала на "економічний імперіалізм", спровокований Чиказькою школою.

Формування підвалин Чиказької школи в економічній науці пов'язують із науковою діяльністю Френка Найта, який викладав у Чиказькому університеті у 1922–1952 рр., де його студентами були майбутні класики школи М. Фрідмен та Дж. Стіґлер [The Frank N. Knight Page, 2010; McTeer, 2002]. Ф. Найт приділяв увагу проблемам схвалення рішень та обміну за умов невизначеності – чому присвячена його одна з ключових праць "Ризик, невизначеність і прибуток" (1921)¹. Аби позбавити класичне припущення стосовно контексту схвалення рішень як "досконалого ринку", що призводило до спекулятивного моделювання дій акторів відірваного від реальних процесів, він концептуально розмежував поняття "невизначеності" – обумовленого браком інформації про умови дії та цілі інших акторів, та "ризик", де останнє – невизначеність, що підлягає вимірюванню [Knight, 1964: 233]. Переведення "невизначеності" в "ризик" з подальшою оцінкою можливих переваг і втрат – ключова підстава раціональної дії, яка сприяє досяг-

ненню цілі. Чиказька школа економіки описується як напрям теоретизування, який характеризувався увагою до мікроекономіки, припущенням про раціональну орієнтованість актора, проринковим характером [Hess, 2017]. Слід сказати, що обидві кафедри – соціології та економіки були засновані в один 1892 р., причому кафедра економіки з моменту свого заснування відзначалася прихильністю до ліберальних ідей [Ebeling, 2006]. У своєму класичному вигляді школа почала формуватися у повоєнні роки, з 1940-х на кафедрі економіки почав працювати М. Фрідмен, а з 1950-х – Г. Беккер, однак після Великої депресії та Другої світової війни, що призвели до стрімкого зростання державного втручання в економіку у 1930–1940-ті рр. кейнсіанство було економічним мейнстрімом у США, тож до 1960-х чиказька спільнота була маргіальною не лише в цілому для соціальних наук, але в межах власне дисциплінарних рамок самої економіки.

Інколи концепт економічного імперіалізму розмежують із економічним експансіонізмом, де перше полягає в інтервенції економічного пояснення в царині, традиційно закріплені за іншими науками, а друге – в конституюванні нових галузей чи напрямів досліджень, які до цього не перебували у фокусі уваги жодних інших дисциплін [Mäki, 2008: 8–11]. З логічного погляду ці концепти відрізняються ступенем загальності: економічний імперіалізм – різновид економічного експансіонізму. Прикладом експансіонізму може слугувати виникнення напряму економіки благодійних і неприбуткових організацій у 1970-х рр. [Tullock, 1972: 318; Mäki, 2008: 11]. Неприбуткова діяльність до того часу не перебувала у фокусі уваги економістів, однак її економічний ефект також не перебував у фокусі уваги жодної іншої дисципліни

Те ж стосується "економіки інформації" [Sigler, 1961]. Ці напрями можуть слугувати зразком економічного експансіонізму, але без "імперіалістичної" складової. Якщо ж обговорювати теоретичний зв'язок економіки та соціології й адаптацію останньою базових принципів та пояснювальних моделей до власної проблематики (наприклад, дискримінації, девіантної поведінки, інститутів сім'ї, шлюбу тощо), то це є свідченням саме економічного імперіалізму.

У 1957 р. на основі власної дисертації майбутній професор Чиказького університету Г. Беккер публікує

¹ Цитуємо за виданням 1964 р.

"Економіку дискримінації"¹, за визначенням рецензента Д. Дьюї "можливо, найважливішої книги року" для читачів економічної літератури [Dewey, 1958: 494]. Ця, висловом М. Редера, "небуденна книга" спровокувала дискусії про релевантність пояснювальних моделей, розроблених в економічній науці для інших соціально-поведінкових наук. Хоча на момент появи праця лишалися відносно малодискутованою серед соціологів, вона була першою ластівкою економічної інтервенції в тематику, яка традиційно для економічної науки була периферійною [Reder, 1958: 495; Coleman, 1993: 170]. Це особливо важливо для американської суспільствознавчої традиції, де виникнення соціології випливало із потреб вирішення "соціальних проблем" (на кшталт, дискримінації), що на етапі дисциплінарного оформлення були наче "зарезервовані" для дослідницького поля соціології. Ще М. Вебером була окреслена важлива передумова приросту наукового знання на поч. ХХ ст., яка полягала у дисциплінарній спеціалізації [Вебер, 1998: 311]. Економіка першої половини ХХ ст., підлягаючи цій тенденції, йшла шляхом поступового винесення "за дужки" великої кількості тем, які розроблялися в межах класичної політичної економії. Політекономісти писали про взаємовідносини ринку й держави, вплив економічних чинників на соціальні зміни, споживання, владу, ідеологію. Достатньо згадати розмах зацікавлень К. Маркса. Однак спеціалізація для економіки означала "процес натуралізації" [Латур, 2015: 41]. Смітівська метафора "невидимої руки", яка діє за всіх обставин і для всіх акторів однаково, за Б. Латуром, заклала початок цієї натуралізації – прийнятті "законів економіки" за аналогією із "законами природи": як стійких, неодмінних і завжди відтворюваних. Якщо політична економія завдяки множинності зацікавлень ще передбачала розуміння економічних процесів як наслідків констеляції різноманітних факторів, то концепт "досконалого ринку" замінив цю множину чинників припущенням, яке клялося в основу моделювання економічних процесів.

А. Маршал у "Принципах економіки" – книзі, що свідчила про перетворення дисципліни з "політичної економії" на власне "економіку" в сучасному розумінні, ще зауважував, що економіка являє собою студію людини загалом, та все ж концентрується на аналізі "багатства" ("wealth") – на процесах "отримання та використання доходу" людиною [Marshall, 1890: 1–2]. У цьому стислом визначенні очевидна епістемологічна трансформація, яку за кілька століть зазнала відома з нової соціальної філософії категорія "wealth" як "блага", що включала в себе моральні, політичні імплікації (наприклад, у Дж. Локка) у категорію "wealth" як "багатства", котра стосувалася вже винятково використання "матеріальних засобів благополуччя" (за А. Маршалом) [Локк, 2009].

Таким чином, праця Г. Беккера порушувала віднайдені між соціологами та економістами *modus vivendi* й перетворювалася у *modus operandi* для тих економістів, чий інтерес переросли сформовані кінцем ХІХ – першою половиною ХХ ст. дисциплінарні межі. Подібна інтервенція економічних моделей у неекономічні царини характеризувала чимало робіт Г. Беккера: "Злочин і кара: економічний підхід"², "Теорія шлюбу", "Економічний аналіз шлюбної нестійкості", "Теорія конкуренції між групами впливу задля політичного ваги" [Becker et al., 1977; Becker, 1983]. Ці праці торкалися царин соціології,

кримінології, демографії та політології. Все це підсумував Дж. Стіглер у провокативній статті "Економіка: імперська наука?" із підсумком – так, економіка імперська наука в сенсі концептуального та емпіричного вторгнення економічного пояснення у суміжні галузі. Тож визначення економіки як "науки про продукування, розподіл та споживання багатства" лишилося у ХІХ ст. Посилена економічного імперіалізму впродовж зазначеного часу Дж. Стіглер пов'язував із зростанням абстрактності та рівня загальності економічної теорії [Stigler, 1984: 311–312]. Не в останню чергу роль у цьому відіграло активне залучення математичних знань в економічному моделюванні, що призвело до зростання дистанції між економічною теорією та конкретними економічними феноменами, на появлення яких вона орієнтована, за визнанням Дж. Стіглера: "не без деяких втрат для економіки" [Stigler, 1984: 312]. Однак це мало й позитивний ефект, адже зростання ступеня загальності теорії давало їй можливість аналізувати феномени різного роду. Дж. Стіглер прогнозував, що у стосунку до соціології здобутки економічної теорії будуть широко використовуватися в темах, пов'язаних із вивченням соціальних дій із орієнтацією на принцип максимізації корисності. А говорячи про політичні дослідження, наголошував, що саме економічна теорія має низку переваг, які дають можливість використовувати її як підґрунтя для емпіричного дослідження, а саме: добре розвинена теорія максимізації індивідуальної корисності, теорія взаємодії індивідів та фірм за умов конкурентного та монополістичного середовища та порівняно високий рівень навичок статистичного аналізу [Stigler, 1984: 309–310]. Все це давало йому підстави говорити про економічний імперіалізм у 1980-ті рр. як доконаний факт. І наразі небагато більше підстав припускати завершення його доби через понад ніж три десятиліття після появи цієї програмної статті.

Дискусії всередині економічної науки поступово зміщували дисциплінарний мейнстрім, добрим індикатором якого слугують нагородження Нобелівською премією з економіки: 1974 р. її розділили Г. Мюрдаль та Ф. А. фон Гаек, прихильник посиленого державного втручання в економіку й класичний ліберал. Таке "суперечливе" поєднання симптоматичне для перехідної доби в межах дисципліни. У 1976 р. лауреатом став М. Фрідмен, і вже у 1980–1990-х рр. тенденція нагороджувати "економічних імперіалістів" і прихильників ТРВ стала виразною: 1982 р. лауреатом став Дж. Стіглер, 1986 р. – Дж. Б'юкенен, а в 1991, 1992 та 1993 рр. – Р. Коуз, Г. Беккер, Р. Фогель відповідно, 2000 р. – Дж. Гекман [див. All prizes in economic sciences, 2017].

У статті з нагоди нагородження Г. Беккера, Дж. Колмен констатував "сильне піднесення" позицій ТРВ і продуктивного впливу нових економічних моделей на соціологічне теоретизування [Coleman, 1993: 174].

Що привнесив економічний імперіалізм до соціології? Ключовим наслідком було виникнення соціологічної версії ТРВ. І, хоча інтелектуальні джерела, з яких живилася остання, не вичерпувалися економікою, все ж вплив її був визначальним. Підсумовуючи майже двадцятирічні пошуки у цьому напрямку, Г. Беккер в "Економічному підході до людської поведінки" (1976), вмістив концептуальну передмову, яка мала характер методологічного маніфесту економічного імперіалізму. Вона пропонувала відповіді на питання, які загострилися внаслідок виходу економіки за рамки, усталені дисциплінарною інституціоналізацією першої половини ХХ ст.: 1) питання про межі економіки, 2) предметну галузь економіки, 3) підстави взаємодії із суміжними соціально-поведінковими науками.

¹ Ключові фрагменти увійшли у цитоване тут видання [Becker, 1976: 15–30].

² Стаття вийшла друком у 1968 р., увійшла до "Економічний підхід до людської поведінки", за якою цитується [Becker, 1976: 39–86]. Те ж стосується і "Теорії шлюбу" (опублікована у 1973–1974), перевидана – [Becker 1976: 205–250].

Г. Беккер відмовляється від окреслення предмета економіки в термінах матеріальних благ [Becker, 1976: 4]. Навіть окреслення його "від протилежного", через зіставлення із предметами інших соціальних наук, видавалося йому незадовільним. Можна визначити соціологію як науку, що досліджує "соціальні агрегати і групи, причини та наслідки змін інститутів і соціальної організації". Однак це визначення, байдуже, що в його фокусі і соціальні групи й інститути, не дає розуміння суті підходів двох наук. З огляду на це, Г. Беккер більш радикальний, фактично наполягаючи на тому, що спроба окреслення змісту стратегії економічного пояснення з погляду визначення предметної області – епістемологічно безплідна. Суть полягає не в тому, "що" є предметом економіки, а в тому "як" вона вивчає теми, що опиняються у фокусі. Евристичний потенціал економічного підходу¹ до людської поведінки полягає не в питанні предмета, а в питанні методу, якщо точніше – методологічному підході. Складниками цього підходу є: 1) принцип максимізації корисності як підстава дії актора. Причому без припущення, що актори свідомо раціонально мотивовані; 2) існування ринків, які з "різноманітним ступенем ефективності координують дії різноманітних учасників: індивідів, фірм і навіть держав". Припущення про існування ринку як контексту дії дуже важливе, оскільки "ціни та інші ринкові інструменти розподіляють дефіцитні ресурси всередині суспільства й таким чином обмежують бажання учасників, і координують їхні дії. В економічному підході ці ринкові інструменти виконують більшість, якщо не всі функції, які відводяться "структурі" у соціологічних теоріях" [Becker, 1976: 5–7]. Водночас існування ринків не означає існування в усіх учасників повної інформації щодо них, намірів інших учасників тощо; 3) припущення про стабільні переваги акторів, яке слугує підставою для формулювання відносно стійких прогнозів їхніх реакцій на різноманітні зміни та результати взаємодій. Ці три принципи збігаються із загальними положеннями неокласичної економічної теорії [Dequech, 2007: 280].

За Г. Беккером, зазначені принципи можуть слугувати підставою концептуального пояснення всіх типів людської поведінки, як ринкової, так і неринкової, як благ доступ до яких регулюється ринковими цінами, так і благ, "ціни" яких можуть і не мати ринкового вираження [Becker, 1976: 8]. Водночас дослідник скромно не вважає себе новатором, підстави для такої інтервенції він віднаходить у класичних моральних філософів Адама Сміта та Джеремі Бентама. Зокрема, в тезі останнього про двох "суверенів людства", поставлених над ним природою – болем та задоволенням. За Дж. Бентамом, "вони скеровують нас в усьому, що ми робимо, що говоримо і думаємо" [Bentham, 2017: 6]. Саме у бентамівському аналізі кримінальних санкцій, тюремної реформи, законодавчого процесу Г. Беккер вбачав інтелектуальну традицію, що виправдовувала новий поворот у суспільствознавстві.

Водночас Г. Беккер протиставляв такий підхід економічному детермінізму марксистської традиції, оскільки у цьому разі йшлося про організацію виробництва як ключовий чинник, що визначає соціальні процеси [Becker, 1976: 8–9]. Натомість, пропонований Г. Беккером підхід не ставив в основу процеси матеріального виробництва. Його підхід не передбачає визнання того, що "індивіди мотивовані винятково егоїзмом чи наживою", ідеться не про мотиви, а про метод аналізу, де базове припущення – установка на максимізацію блага, так як сам індивід його

розуміє. З огляду на це, за Г. Беккером, можлива максимізація егоїстичної, альтруїстичної, мазохістської, врешті-решт, якої завгодно корисності – теорія зовсім не передбачає відмови від суб'єктивності установки² та визначень умов її можливості, а також варіативності мотивів, де можливості актора суттєво обумовлюються індивідуальними та колективними діями інших індивідів, організацій тощо [Becker, 1992: 38].

Одночасно з першими дослідженнями Г. Беккера, М. Фрідмен аналізував проблему критерію евристичності теорії, зауважував, що "питання про "засновки" теорії полягає не в тому, наскільки вони пропонують реалістичний опис, оскільки такого вони ніколи не надають, але в тому, чи пропонують вони опис достатньо наблизений до реальності з погляду потреб конкретної мети" [Фрідмен, 1994: 29]. Відповідь на питання, надає чи не надає теорія такого опису, можна спробувати дати емпірично. Дотепний приклад, яким він ілюстрував цю тезу, стосується розміщення листків на кроні дерева. Він пропонує припускати, що листки на кроні розміщуються таким чином, наче вони "прагнуть" максимізувати отримання сонячного світла задля росту. Ця теза видається абсурдною з погляду природничого пояснення, проте узгоджується з досвідом, який свідчить про те, що справді листки на кронах дерев концентруються на південній, а не північній стороні. Плу-танина між описовою точністю та аналітичною прийнятністю, за М. Фрідменом, призводить до невинуватого критики евристичних теорій, які, однак, мають "нереалістичні" засновки [Фрідмен, 1994: 32–33; 43]. Ця теза була принциповою для прихильників ТРВ з огляду на очевидність критики, об'єктом якої мало бути ключове положення підходу – заперечення, що актор діє завжди з метою максимізації корисності, що входило в суперечність із класичною соціологічною уявою, бо ігнорувало вплив соціальних норм, а відповідно, конформності/ девіацій, ірраціональної поведінки тощо.

Поки на початку 1970-х економічна наука переживала ґрунтовні дискусії, які врешті призвели до зміщення теоретико-методологічного мейнстріму дисципліни, у соціології розпочалася дискусія щодо потенційної дисциплінарної кризи [Гоулднер, 2003]. На час виходу "Прийдешньої кризи західної соціології" проблема пошуку альтернативи структурно-функціональному аналізу здавалася радше теоретичною спекуляцією, аніж дисциплінарним імперативом³. "Критичний" поворот у соціологічному теоретизуванні після 1968 р. як реакція на домінування структурно-функціонального аналізу⁴, що у повоєнні роки став теоретичним мейнстрімом не

² Що випливає з мікроекономічної ординалістської теорії корисності, за якою "корисність" визначається суб'єктивно актором завдяки ранжуванню альтернатив. Питання про генезу переваг мікроекономіка не ставить, приймаючи їх як задані (принцип "стабільності переваг"). Тому Г. Беккер визнавав, що у відповіді на питання, яким чином в індивідів формуються відмінні переваги, соціологія може бути корисною для економічного підходу.

³ Якщо аналізувати динаміку приросту студентів-соціологів в західних університетах як індикатор міцності позиції дисципліни, то на початку 1970-х позиції соціології в академічному середовищі були доволі потужними, тож прогнози кризи справді на той момент могли видаватися надмірно песимістичними, однак ситуація змінилася "на зламі століть" [Селені, 2015: 37].

⁴ Цю тезу доречно розширити вказавши, що втратили свої позиції всі нормативістські теорії "дюрксоніанського" типу, а не лише структурний функціоналізм. Після падіння "залізної завіси" це ж сталося і з радянською версією марксизму, хоч і було викликано іншими причинами, однак за справедливими зауваженням висловленим Р. Ароном, радянський марксизм виконував ту ж саму функцію у радянському суспільствознавстві, що й структурний функціоналізм в американському та ширше – західних соціальних науках [Вауан, 2010: 89; Арон, 2004: 6]. Вакуум заповнювався принагідно різними версіями критичної теорії, постмодерністською деконструкцією тощо.

¹ Г. Беккер синонімічно використовував терміни "економічний підхід" та "підхід раціонального вибору" ("rational choice approach") [Becker, 1992: 51]. Таким чином, у його розумінні, теорія раціонального вибору й означала той підхід, який він сам називав "економічним".

лише у США, вплив інших гуманітарних наук (філософії, семіотики) на соціологію в цілому підтвердив чимало із прогнозованого, однак видається хибною думка про те, що успішність економічної інтервенції у соціологію зумовлювалася насамперед емпіричною ефективністю. Ішлося про "теоретичну ефективність" – спроможність запропонувати нові рамки для пояснення соціальних процесів, де емпірична ефективність похідна. Праці Г. Беккера, які ознаменували економічну інтервенцію в соціологію – були більшою мірою теоретичними, пропонували насамперед нові моделі пояснення. Вже згадувалася позиція Дж. Стіглера стосовно зростання рівня абстрактності економічної теорії, що відкрила перспективу розширення кола проблем для осмислення й тим підготувала ґрунт для подальшої експансії економічних пояснювальних моделей у суміжні соціальні науки. Однак ця експансія могла відбутися лише за умов відносного консенсусу стосовно теоретичного ядра в межах самої економічної науки. До того ж, як стверджувалося вище, позиції соціології та її академічна респектабельність станом на початок 1970-х рр. були доволі сильними.

І. Селені відзначав значний методологічний поступ соціології впродовж ХХ ст., особливо в царині вибіркового досліджень, які уможлилювали здійснення прогнозів, даючи відповідь на питання "як" відбувається певний процес (наприклад, електоральний), однак вкрай мало відповідей було дано на питання "чому" цей процес відбувається саме так. Складність причинної реконструкції він теж (подібно М. Фрідмену для економіки) пов'язував із невеликими можливостями соціологів проводити експерименти. Водночас навіть успішне проведення експериментів ставить проблему репрезентативності

[Селені, 2015: 40–41]. Прагнення соціологів скопіювати здобутки економістів і розбудувати теоретичну логіку та дизайн соціологічного дослідження подібний до економічного, він протиставляє "ретельному описові реальності", що соціологією вивчається. Тобто негативна реакція на ТРВ у сучасній соціології, з епістемологічного погляду, стимулює соціологів рухатися в напрямі, протилежному тому, яким рухалася економіка останні десятиліття – імператив реалізму засновків перед їх аналітичною зручністю.

Якщо економіка та соціологія перебували приблизно в однаковій ситуації з погляду академічного становища та рівня осмислення епістемологічних проблем, як так сталося, що економіка змогла більш успішно вирватися вперед і задавати ритм розвитку інших соціальних наук? Де причина часового розходження між дисциплінами, що призвело до того, що економіці вдалося вирішити епістемологічні суперечності менш конфліктно? Відповідаючи на це запитання, ігноруємо аспекти політичної кон'юнктури та позаакадемічні впливи, зосереджуючись винятково на теоретичному вимірі проблеми. Це відбулося **внаслідок відмови економіки від нормативістського пояснення і реалізму у концептуальних засновках.**

Скажімо, беккерівська теза про злочин як дію, здійснену в режимі калькуляції вигод і витрат, підважувала традицію "девіантного" пояснення протиправної поведінки, яка своїм корінням сягає ще дюркгаймівської соціології, де злочин розглядався як відхилення від вже заданої норми, викликаний зовнішніми причинами, де перефразовуючи Дж. С. Колмена, індивід – глина, з якої ці зовнішні обставини "ліплять" правопорушника [Coleman, 1993: 172]. Водночас, за Г. Беккером, мотивація законслухняної особи та правопорушника принципово не відрізняються – в обох випадках ідеться про максимізацію корисності, відрізняються однак оцінки вигод і втрат від вчинення протиправної дії. Теоретик також зауважує, що його модель не передбачає вико-

ристання ad hoc концептів кшталту аномії. Цілком можливо змодельовати злочинну поведінку уникаючи нормативістського пояснення [Becker, 1976: 46]. Очікувано, що такий підхід, як мотиваційно нейтральний, а відповідно до цінностей, соціалізації, робить непотрібною функціоналістську схему пояснення соціальних девіацій. Економічна теорія виявилася більш гнучкою в плані пояснення індивідуальних дій. Соціологія та економіка, що демонстрували емпіричні успіхи відносно рівномірно у другій половині ХХ ст., вийшли на новий рівень взаємодії не через "програш" соціології на "емпіричному фронті", а через радикальне узгодження економічного теоретизування, яке відбулося швидше й можливо менш конфліктно, ніж соціологічне. Коли в економіці відбулося зміщення парадигмального мейнстріму, в соціології зникнення стану монопарадигмальності загальною, що відкрило відразу декілька "вікон можливостей" для соціології – одним із яких було адаптація принципів економічного підходу у формі соціологічної ТРВ.

З епістемологічного погляду категорія ринку в неокласичній економічній теорії може описуватися у фрідменівських термінах "нереалістичного засновку", адже ринок в такому теоретизуванні розглядається не як емпірична реальність, а радше як абстрактно змодельована реальність, від якої відштовхується дослідник при формулюванні гіпотез і обґрунтуванні пояснень, в основі чого лежить принцип "вальрасівської моделі економіки обміну" [Coleman, 1984: 85–86]. Найбільш загальний аналіз цієї моделі, здійснений Дж. С. Колменом, дає підстави стверджувати, що в її основі лежить низка припущень, які для економіста-теоретика мають імперативну силу: не існує жодних соціальних бар'єрів для обміну (лише величини попиту та пропозиції), блага, що слугують предметом обміну – відчужувані, самі актори ідентичні, відсутні екстерналії. У межах таких припущень категорія соціальної структури справді видається зайвою. Однак бар'єри для обміну можуть існувати, деякі ресурси, як то знання, зовнішність чи манери, що можуть бути описані через концепт людського капіталу – невідчужувані від особи носія, а генеруються у певному контексті (наприклад, завдяки соціальному капіталу). Останній, будучи мережевим утворенням, є атрибутом саме соціальної структури, а не індивіда.

Із цього теоретик зробив два висновки: по-перше, категорія ринку не може повністю замінити категорію соціальної структури, параметри останньої – важливі змінні у поясненні соціальних процесів, по-друге, перша обставина створює передумови продуктивного зворотного впливу соціології на економіку. Перша обставина вирізняє колменівську соціологічну теорію раціонального вибору від її економічної версії, що означає – соціології не треба цілком відмовлятися від напрацьованого понятійно-категоріального апарату. На початку 1990-х рр. Дж. С. Колмен розробив низку концептуальних пропозицій щодо вдосконалення теорії раціонального вибору¹, і поруч із трьома принципами, визначеними Г. Беккером, запропонував чотири складники: 1) відмова від контролю; 2) соціальний капітал; 3) соціальне походження прав; 4) інститути.

Відмова від контролю за власними діями може бути шляхом максимізації корисності, оскільки актори стартують у нерівних умовах (за соціологічною логікою – вони не ідентичні, на відміну від ідеалізованої економічної моделі). Вищий інтерес до подій/ресурсів, що перебуває під контролем іншого актора, може призводити

¹ Разом з тим теоретик приймає від економічного підходу в якості аналітичного припущення відмову від передзаданості норм і методологічний індивідуалізм, хоч у нього часом суперечливе слідування цим орієнтирам – про це у [Шелухін, 2016].

до відмови від контролю за частиною власних ресурсів чи подій або ж власними діями задля отримання доступу до ресурсу, який є пріоритетним. Відмова від контролю може бути раціональною стратегією обміну, а також інструментом пояснення виникнення відносин панування. Обмін правами контролю може генерувати важливий мережевий ресурс – соціальний капітал, обсяг якого має тенденцію до збільшення завдяки тривалості, множинності зв'язків між акторами та порівняно високим ступенем закритості мережі, до якої вони належать. Обсяг цього ресурсу залежить від дій кількох чи великої кількості акторів (залежно від величини мережі), і ця обставина створює ефект екстерналії [Коулман, 2004: 41–43]. Все одно у цій схемі інтереси "служуть рушійними силами дії" [Coleman, 1994: 509].

Якщо інститути й аналізувалися у неокласичній економічній традиції, то здебільшого як інструменти досягнення цілей раціональними акторами, але не як самостійна змінна, що впливає на їх преференції чи логіку дії. Особливо це помітно у теорії суспільного вибору й теоретично пов'язаної з нею концепції конкуренції між групами впливу Г. Беккера або концепції регулювання економіки Дж. Стіглера [Stigler, 1971; Becker, 1983]. Так само умовним винятком можуть вважатися роботи Р. Коуза, який звернув увагу на деякі інституційні аспекти економічних процесів [Coase, 1991]. Однак навіть його теорія фірм, яка пояснює їх виникнення через потреби здешевлення транзакцій, хвибує на ті недоліки, що їх вказував Дж. С. Колмен у цілому для неокласичної економічної теорії. Стверджуючи, що "функціонування ринку передбачає деякі затрати і формуючи організацію та надаючи деякому авторитету (підприємцю) право спрямовувати ресурси, можна зменшити ці ринкові затрати", теоретик ігнорував чинник колективної організації фірм, що може впливати на їхню продуктивність і, зокрема, здешевлення транзакцій [Коуз, 1999]. Зводячи фірму до особи підприємця, тобто прагнучи вписати її функціонування в логіку дії окремого індивіда, так само підданого принципу максимізації корисності, пропонує Р. Коузом концептуальна логіка не потребує жодних додаткових пояснювальних елементів. За Р. Коузом, лише фірми й ринок складають інституційну структуру економічної системи, натомість для Дж. С. Колмена інституційна структура економіки – похідна від соціальної і включає ринок. Тож для зазначених авторів про вплив соціальних інститутів – не йшлося.

Можна стверджувати, що солідаризуючись із Г. Беккером в першому пункті із трьох, Дж. С. Колмен своїми пунктами 2, 3 і 4 заміняє пункт 2 вихідних засад беккерівської методології – теза про існування ринків замінюється тезою про існування соціальної структури, де ринок є однією із складових, а сама ця структура виявляє себе в соціальному походженні прав, соціальному капіталі та інститутах, зокрема неринкових. З іншого боку, це не означало, що Дж. С. Колмен відмовлявся від категорії ринку, а радше мислив її як таку, що похідна від соціальної структури. Водночас чимало відносин у межах цієї структури описувалося через принципи калькуляції вигод/витрат та максимізацію корисності, тобто за беккерівською "ринковою" логікою. Соціальна структура реконструювалася через припущення про обмінний характер відносин, що її складають. Прогноз, що з часом емпіричні та концептуальні успіхи Чиказької економічної школи можуть спадати, якщо не буде переглянутий постулат взаємозамінності категорій ринку та соціальної структури в аналізі, виявився релевантним. Проілюструвати це можна полемікою М. Грановетера із Дж. Стіглером стосовно пояснення процесу пошуку роботи.

Хоча саме економісти звернули увагу на ресурсне значення інформації, зокрема її роль у функціонуванні ринку праці, класична стаття Дж. Стіглера, яка артикулювала цю проблему, випередила не менш класичну статтю М. Грановетера, на 11 років [Stigler, 1962]. Попри те, що останній не цитує Дж. Стіглера у згаданій праці¹, він полемізує з положенням його підходу у монографії наступного 1974 р.². М. Грановетер наголошує, що комодифікація пояснення, властива економічній теорії, передбачає розгляд праці як товару, а відповідно, відносини безробітного як потенційного працівника та працедавця – як відносини продавця та покупця, сам же процес пошуку роботи пояснюється у термінах вартості [Granovetter, 1995: 26–29]. Останнє поняття слугує ланкою між двома акторами, де продавець, який має певну кваліфікацію та вміння (певний обсяг людського капіталу), може претендувати на певну позицію або цікавити певного продавця, який може пропонувати певну ціну за працю. У цій схемі немає фактично жодних інших акторів, окрім "продавців" і "покупців", відносини між якими будуються через "ціну" ресурсу. Всі аспекти, які не вписуються у ці рамки, зводяться до тези про неповноту інформації, що призводить до викривлення поведінки котрогось із акторів. Однак не маючи розуміння, що "повна інформація" означає, окрім того, що вона означає у цій схемі "все", сама модель призводить до хибного пояснення процесу пошуку роботи. М. Грановетер задається питанням, якщо ціна не поєднує людину з робочим місцем, то що поєднує? Релевантне пояснення він знаходить у соціальних чинниках: "...пошук роботи – це більше, ніж раціональний економічний процес – він сутнісно вкорінений в інші соціальні процеси, що суттєво визначають його перебіг і результати" [Granovetter, 1995: 39]. М. Грановетер, як відомо, продемонстрував, що не існує "повної інформації" як такої в межах ринку, а існують конкретні інформаційні потоки, що вкорінені в різні типи мереж, у які залучений актор, і вони можуть по-різному впливати на перебіг процесу пошуку роботи. Ця включення відсилає до соціо-структурних вимірів процесу пошуку роботи. У 1980-ті рр. він розвинув цю тезу в ширшу концепцію "вкоріненості" економічної дії в соціальну структуру [Granovetter, 1985].

Соціологія все ще лишається відданою епістемологічному реалізму, який можливо матиме наслідком виникнення значущої пояснювальної альтернативи у найближчі десятиліття, однак точно не зможе зупинити експансію економічного імперіалізму, який зміцнів та набув нових форм завдяки посиленій увазі до інституційних чинників. Питання можливості зворотного впливу соціології на економіку сьогодні, як його порушив Дж. С. Колмен, вочевидь, все ще лишається відкритим.

Матеріал до статті опрацьований на кафедрі соціології факультету соціальних наук Лундського університету (Швеція) за грантом програми Erasmus+.

Список використаних джерел

1. Аджемоглу Д. Чому нації занепадають? Походження влади, багатства та бідності / Д. Аджемоглу, Дж. Робінсон ; пер. з англ. О. Дем'янчука. – К. : Наш Формат, 2016. – 440 с.
2. Арон Р. Етапи розвитку соціології думки / Р. Арон ; пер. з фр. Г. Філіпчука. – К. : Юніверс, 2004. – 393 с.
3. Вебер М. Про внутрішнє покликання до науки // Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. – К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 1998. – С. 311–338.
4. Гоулднер А. Наступаючий кризис Западной социологии / А. Гоулднер ; пер. с англ. – СПб. : Наука, 2003. – 575 с.
5. Грановеттер М. Сила слабых связей / М. Грановеттер ; пер. З. Котельникова // Экономическая социология. – 2009. – Т. 10, № 4. – С. 31–50.

¹ Стаття 1973 р. [Грановеттер, 2009].

² Тут цитована за виданням 1995 р.

6. Коуз Р. Природа фирмы / Р. Коуз ; пер. с англ., под ред. В. Гальперина [Электронный ресурс] // Вехи экономической мысли. Теория потребительского поведения и спроса. Т. 1. – СПб. : Экономическая школа, 1999. – Режим доступа/ http://gallery.economicus.ru/cgi-bin/frame_rightn_newlife.pl?type=in&links=/in/coase/works/coase_w1.txt&img=works_small.gif&name=coase
7. Коулман Дж. С. Экономическая социология с точки зрения теории рационального выбора / Дж. С. Коулман ; пер. М. Добряковой // Экономическая социология. – 2004. – Т. 5, № 3. – С. 35–44.
8. Латур Б. Про деякі емоційні наслідки капіталізму / Б. Латур ; пер. з англ. А. Дейнеки, під ред. Т. Цимбала // Всеукраїнський соціологічний часопис "СВОЄ". – 2015. – № 1(11). – С. 36–49.
9. Локк Дж. Цілі політичного суспільства та врядування [Текст] / Дж. Локк ; пер. з англ. Р. Димерця // Лібералізм: ліберальна традиція політичного мислення від Дж. Локка до Дж. Роузла. Антологія. – К. : Смолоскип, 2009. – С. 639–643.
10. Пикетті Т. Капітал у XXI столітті / Т. Пикетті ; пер. з англ. Н. Палій. – К. : Наш Формат, 2016. – 696 с.
11. Селені І. Потрійна криза соціології / І. Селені, пер. з англ. А. Дейнеки // Всеукраїнський соціологічний часопис "СВОЄ". – 2015. – № 2–3(12–13). – С. 56–61.
12. Фридмен М. Методология позитивной экономической науки / М. Фридмен ; пер. М. Шерстнева // Thesis. – 1994. – № 4. – С. 20–52.
13. Шелухін В. Концепція норм Дж. С. Колмена: мікро-макро теоретичні рамки та їх критичне прочитання / В. Шелухін // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Соціологія. – 2016. – № 1(7). – С. 23–27.
14. Acemoglu D. Economic Origins of Dictatorship and Democracy [Text] / D. Acemoglu, J. Robinson. – Cambridge, New York : Cambridge University Press, 2006. – 434 p.
15. All Prizes in Economic Sciences [Electronic resource]. – 2017. – Режим доступу: https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/
16. Bauman Z. Towards a Critical Sociology: an Essay on Commonsense and Emancipation / Z. Bauman. – New York : Routledge, 2010. – 104 p.
17. Becker G. The Economic Approach to Human Behavior / G. Becker. – Chicago, London : University of Chicago Press, 1976. – 294 p.
18. Becker G. An Economic Analysis of Marital Instability / G. Becker, E. Landes, R. Michael // Journal of Political Economy. – 1977. – Vol. 85, № 6. – P. 1147–1187.
19. Becker G. The Theory of Competition Among Pressure Groups for Political Influence / G. Becker // The Quarterly Journal of Economics. – 1983. – Vol. XCVIII, № 3. – P. 371–400.
20. Becker G. The Economic Way to Looking at Life: Nobel Memorial Lecture [Electronic resource] / G. Becker // Economic sciences. – 1992. – p. 38–58. – Режим доступу/ https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/1992/becker-lecture.pdf
21. Bentham J. An Introduction to the Principles of Morals and Legislation [Electronic resource] / J. Bentham, ed. by J. Bennett. – Early Modern. – 2017. – Режим доступу: <http://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/bentham1780.pdf>
22. Coase R. The Institutional Structure of Production: Nobel Lecture [Electronic resource] – 1991. Режим доступу: https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/1991/coase-lecture.html
23. Coleman J S (1984) Introducing Social Structure into Economic Analysis The American Economic Review 74(2): 84–88.
24. Coleman J. S. The Impact of Gary Becker's Work on Sociology / J. S. Coleman // Acta Sociologica. – 1993. – Vol. 36, № 3. – P. 169–178.
25. Coleman J. S. Foundations of Social Theory / J. S. Coleman. – Cambridge, London : The Belknap Press of Harvard University Press, 1994. – 994 p.+XVIII.
26. Dequech D. Neoclassical, Mainstream, Orthodox, and Heterodox economics / D. Dequech // Journal of Post Keynesian Economics. – 2007. – Vol. 30, № 2. – P. 279–302.
27. Dewey D. The Economics of Discrimination by Gary Becker: Review / D. Dewey // Southern Economic Journal. – 1958. – Vol. 24, №4. – P. 494–496.
28. Ebeling R. Milton Friedman and the Chicago School of Economics [Electronic resource] / R. Ebeling // Foundation for Economic Education. – Режим доступу: <https://fee.org/articles/milton-friedman-and-the-chicago-school-of-economics/>
29. Granovetter M. Economic Action and Social Structure: the Problem of Embeddedness / M. Granovetter // American Journal of Sociology. – 1985. – Vol. 91, № 3. – P. 481–510.
30. Granovetter M. Getting a Job: a Study of Contacts and Careers / M. Granovetter. – Chicago, London : The University of Chicago Press, 1995. – 251 p.
31. Hess D. Chicago school of economics [Electronic resource] / D. Hess // Encyclopedia of Business Ethics and Society. – 2017. – Режим доступу/ <https://www.britannica.com/topic/Chicago-school-of-economics>
32. Knight F. Risk, Uncertainty and Profit / F. Knight. – New York : Sentry Press, 1964. – 381 p.
33. Marshall A. Principles of Economics / A. Marshall. – London Macmillan, 1890. – 759 p.
34. Mäki U. Economic Imperialism: Concept and Constraints [Text] // Philosophy of the Social Sciences. – 2008. – Vol. XX, № 10. – P. 1–30.
35. McTeer V. Frank H. Knight: Origins of the Chicago School of Economics [Электронний ресурс] // Economic Insights. – 2002. – Vol. 7, № 3. – Режим доступу: <https://www.dallasfed.org/research/ei/>
36. Milanovic B. Global Income Inequality by the Numbers: in History and Now [Electronic resource] / B. Milanovic // The World Bank Policy Research Working Paper 6259. – 2012. – Режим доступу: <http://documents.worldbank.org/curated/en/959251468176687085/pdf/wps6259.pdf>
37. Reder M. W. The Economics of Discrimination: Review [Text] / M. W. Reder // The American Economic Review. – 1958. – Vol. 48, № 3. – P. 495–500.
38. Stigler G. The Economics of Information / G. Stigler // The Journal of Political Economy. – 1961. – Vol. 69, № 3. – P. 213–225.
39. Stigler G. Information in the Labor Market [Text] / G. Stigler // The Journal of Political Economy. – 1962. – Vol. 70, № 5. – P. 94–105.
40. Stigler G. The Theory of Economic Regulation / G. Stigler // The Bell Journal of Economics and Management Science. – 1971. – Vol. 2, № 1. – P. 3–21.
41. Stigler G. The Process and Progress in Economics: Nobel Memorial Lecture [Electronic resource] / G. Stigler // Nobel Prize: Economics Sciences. – 1982. – P. 57–76. – Режим доступу: https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/1982/stigler-lecture.pdf
42. Stigler G. Economics: the Imperial Science? / G. Stigler // The Scandinavian Journal of Economics. – 1984. – Vol. 86, № 3. – P. 301–313.
43. The Frank H. Knight Page [Электронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу: <https://msu.edu/~emmettr/fhk/basicbio.htm>
44. Tullock G. Economic Imperialism [Text] // Theory of Public Choice/ ed. by J. Buchanan, R. Tollison. – Ann Arbor : Michigan University Press, 1972. – P. 317–329.

References

- Acemoglu D, Robinson J (2016) *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. Kyiv: Nash Format. [in Ukrainian]
- Aron R (2004) *Les Étapes de la Pensée Sociologique*. Kyiv: Universe. [in Ukrainian]
- Weber M (1998) *Wissenschaft als Beruf*. In O. Pohorily (eds) *Sociologia. Zahalnoistorychni analyzy. Polityka*. Kyiv: Osnovy. [in Ukrainian]
- Gouldner A (2003) *The Coming Crisis of Western Sociology*. St. Petersburg: Nauka. [in Russian]
- Granovetter M (2009) The Strength of Weak Ties *Ekonomicheskaya Sociologiya* 10(4): 31-50 [in Russian] <https://doi.org/10.17323/1726-3247-2009-4-31-50>
- Coase R (1999) The Nature of the Firm. In V. Galperin (eds) *Vechi ekonomicheskoi mysli* Available at: http://gallery.economicus.ru/cgi-bin/frame_rightn_newlife.pl?type=in&links=/in/coase/works/coase_w1.txt&img=works_small.gif&name=coase [in Russian]
- Coleman J S (2004) A Rational Choice Perspective on Economic Sociology *Ekonomicheskaya Sociologiya* 5(3): 35-44. [in Russian] <https://doi.org/10.17323/1726-3247-2004-3-35-44>
- Latur B (2015) On Some of the Affects of Capitalism *Vseukrainskyi Sociolohichnyi Chasopys SVOIE* 1(11): 36-49. [in Ukrainian]
- Locke J (2009) *Two Treatises of Government (Excerpts)*. In O. Protsenko, V. Lisovyi Liberalism: A Liberal Political Thought from John Locke to John Rawls Kyiv: Smoloskyp. [in Ukrainian]
- Piketty T (2016) *Capital in the 21st Century* Kyiv: Nash Format. [in Ukrainian]
- Szelenyi I (2015) The Triple Crisis of Sociology *Vseukrainskyi Sociolohichnyi Chasopys SVOIE* 2-3(12-13): 56-61. [in Ukrainian]
- Friedman M (1994) *The Methodology of Positive Economics* Thesis 4: 20-52. [in Russian]
- Shelukhin V (2016) Coleman's Conception of Norms: Micro-Macro Theoretical Framework and its Critical Re-reading *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Sociology* 1(7): 23-27, [in Ukrainian] <https://doi.org/10.17721/2413-7979/7.114>
- Acemoglu D, Robinson J (2006) *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*. New York: Cambridge University Press.
- Nobel Prize (2017) All Prizes in Economic Sciences Available at: https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/
- Bauman Z (2010) *Towards a Critical Sociology: an Essay on Commonsense and Emancipation*. New York: Routledge, <https://doi.org/10.4324/9780203855706>
- Becker G (1976) *The Economic Approach to Human Behavior* Chicago, London: University of Chicago Press.
- Becker G (1977) An Economic Analysis of Marital Instability *Journal of Political Economy* 85(6): 1147-1187, <https://doi.org/10.1086/260631>
- Becker G (1983) The Theory of Competition Among Pressure Groups for Political Influence *The Quarterly Journal of Economics* 98(3): 371-400, <https://doi.org/10.2307/1886017>
- Becker G (1992) The Economic Way to Looking at Life: Nobel Memorial Lecture. Economic sciences. Available at: https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/1992/becker-lecture.pdf
- Bentham J (2017) *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Early Modern Text. Available at: <http://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/bentham1780.pdf>
- Coase R (1991) The Institutional Structure of Production: Nobel Lecture. Nobel Prize: Economics Sciences. Available at: https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/1991/coase-lecture.html
- Coleman J S (1984) *Introducing Social Structure into Economic Analysis* The American Economic Review 74(2): 84-88.
- Coleman J S (1993) The Impact of Gary Becker's Work on Sociology *Acta Sociologica* 36(3): 169-178, <https://doi.org/10.1177/000169939303600302>
- Coleman J S (1994) *Foundations of Social Theory*. Cambridge, London: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Dequech D (2007) *Neoclassical, Mainstream, Orthodox, and Heterodox Economics* Journal of Post Keynesian Economics 30(2): 279–302, <https://doi.org/10.2753/pke0160-3477300207>

27. Dewey D (1958) The Economics of Discrimination by Gary Becker: Review Southern Economic Journal 24(4): 494-496, <https://doi.org/10.2307/1055714>
28. Ebeling R (2006) Milton Friedman and the Chicago School of Economics. Foundation for Economic Education. Available at: <https://fee.org/articles/milton-friedman-and-the-chicago-school-of-economics/>
29. Granovetter M (1985) Economic Action and Social Structure: the Problem of Embeddedness *American Journal of Sociology* 91(3): 481-510, <https://doi.org/10.1086/228311>
30. Granovetter M (1995) Getting a Job: a Study of Contacts and Careers. Chicago, London: The University of Chicago Press.
31. Hess D (2017) Chicago School of Economics. In Encyclopedia of Business Ethics and Society. Available at: <https://www.britannica.com/topic/Chicago-school-of-economics>, <https://doi.org/10.4135/9781412956260.n125>
32. Knight F (1964) *Risk, Uncertainty and Profit*. New York: Sentry Press.
33. Marshall A (1890) Principles of Economics. London: Macmillan.
34. Mäki U (2008) Economic Imperialism: Concept and Constraints Philosophy of the Social Sciences 20(10): 1-30, <https://doi.org/10.1177/0048393108319023>
35. McTeer B (2002) Frank H. Knight: Origins of the Chicago School of Economics Economic Insights 7(3). Available at: <https://www.dallasfed.org/research/ei/>
36. Milanovic B (2012) Global Income Inequality by the Numbers: in History and Now. The World Bank Policy Research Working Paper 6259. Available at: <http://documents.worldbank.org/curated/en/959251468176687085/pdf/wps6259.pdf> <https://doi.org/10.1596/1813-9450-6259>
37. Reder M W (1958) The Economics of Discrimination: Review *The American Economic Review* 48(3): 495-500.
38. Stigler G (1961) The Economics of Information The Journal of Political Economy 69(3): 213-225, <https://doi.org/10.1086/258464>
39. Stigler G (1962) Information in the Labor Market The Journal of Political Economy 70(5): 94-105, <https://doi.org/10.1086/258727>
40. Stigler G (1971) The Theory of Economic Regulation The Bell Journal of Economics and Management Science 2(1): 3-21, <https://doi.org/10.2307/3003160>
41. Stigler G (1982) The Process and Progress in Economics: Nobel Memorial Lecture. Nobel Prize: Economics Sciences. Available at: https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/1982/stigler-lecture.pdf
42. Stigler G (1984) Economics: the Imperial Science? The Scandinavian Journal of Economics 86(3): 301-313, <https://doi.org/10.2307/3439864>
43. The Frank H. Knight Page (2010) Available at: <https://msu.edu/~emmettr/fhk/basicbio.htm>
44. Tullock G (1972) Economic Imperialism. In J. Buchanan, R. Tollison (eds) Theory of Public Choice. Ann Arbor: Michigan University Press, 317-329.

Надійшла до редколегії 11.07.18

V. Shelukhin, Assist.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

SOCIOLOGY BEFORE THE CHALLENGE OF ECONOMIC IMPERIALISM

The boundaries between the various social and behavioral sciences are shifted by economics imperialism. Economics imperialism is a theoretical situation when typical in economics cost-benefit explanation introduces in non-economic areas. That situation was at a historical peak when Chicago School of economics changed theoretical mainstream in economic science. Expansion of economics explanation in sociology provokes different reactions among sociologists. On the one hand it causes emergence of a new way to looking at social reality with utility maximization principle as conceptual core, on the other, it challenges disciplinary and intellectual identity of sociology. Contemporary rational choice theory is a consequence of the first reaction. The second reaction is the most common among sociologists. This research paper discusses some issues that depend on economics imperialism in sociology. First and foremost, why economic science leaves sociology behind in current research? Economics avoided epistemological realism in the 1950-1970s. In a case of economic theory the most prevalent epistemological principle is analytical suitability. Sociology tries to re-establish theoretical explanation with realistic foundations. The mainstream economics has clear theoretical core that is based on neoclassical economic paradigm. Contrary to much of what has been written in response to recent discussions, sociology does not make progress in the same sense. This poly-paradigmatic condition provokes some troubles with heuristic power of sociological theory. The author also argues that rational choice sociology that was systematically introduced by James S. Coleman had some specific features with crucial differences from "economic approach" (economic version of rational choice theory, developed by Gary S. Becker). James S. Coleman argued the importance of the concept of "social structure" in rational choice perspective. Will epistemological realism allow sociology to create relevant response to economics imperialism? The key question in current theoretical discussion is still unanswered.

Keywords: economics imperialism, theory of rational choice, Chicago School of Economics, epistemological realism, neo-institutionalism.